

Makale Geliş | Received: 11.04.2018
Makale Kabul | Accepted: 20.08.2018
Yayın Tarihi | Publication Date: 30.10.2018
DOI: 10.20981/kaygi.472790

Emine KEF

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
Adıyaman Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Adıyaman, TR
Adıyaman University, Department of Public Administration, Adıyaman, TR
ORCID: 0000-0002-9938-4635
ekef@adiyaman.edu.tr

Cinsiyet Algısının Mitsel Kökeni *

Öz

Yunan mitolojisi, insanlığın altın çağının ateşin çalınmasıyla sona erdiğini anlatır. Tanrılarla dostluğu bozulan ve kovulan insan için düşünülmüş olan esas ceza ise kadındır. Güzel, naif, bir o kadar zehirli olan kadın. Mitolojide ilk ceza ve dinde ilk günah kadının yaratılmasıyla gerçekleşmiştir. Ya da bütün bu anlatılar, toplumsal dönüşümde altın çağından olan insanın hikyesidir. Cinsiyet algısının kendisi esasında bir çöküşün habercisidir. Varlığa gelişi zıtlık ilişkine bağlı olan doğada kültür ihdas edebilen tek canlı olan insanın özünden uzaklaşmasının alametleri, unuttuğu tarihine mevcut zihin yapısıyla yeniden kurguladığı hikyeler yerleştirmesinde görülmektedir. Doğadaki dengenin sürekliliğini sağlayan zıtlığa değer temellendirmesi üzerinden anlam yükleyerek tarafları üstün–aşağı olarak nitelendirmek, tarihsel süreçte bir cinsiyetin diğerine tahakkümünü meşrulaştırmıştır. Bu noktada, kadının her şeyin yaratıcısı Ana Tanrıçadan lanetli tanrıça Medusa'ya dönüşümü, cinsiyetçilik mevzuunda çok şey anlatmaktadır. Ancak Yunan mitolojisi bu dönüşümde zincirin son halkasıdır. Dolayısıyla, meseleyi tam manasıyla anlayıp çözebilmek için çok daha gerilere gidip Sümer ve Hint mitolojileri gibi Tanrılar ve insanı başka türlü tasvir eden anlatılara bakmak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, Erdişi, Cinsiyetçilik, İlk Ceza, İlk Günah.

Mythical Origin of the Sex Perception

Abstract

Greek mythology tells us that the golden age of mankind ends with the stolen fire. The main punishment of man whose friendship with the Gods was over and he was expelled is woman. That woman is beautiful, delicate and also fatal. Nature and existence of each of its elements depend on contrast relation. Human as one of these is the only one that can create a culture. Nevertheless, (s)he built that story with the existing mind structure because forgot true history. To define the parties as superior–inferior by assign a meaning on the basis of value of the contrast which provides continuity of the equilibrium has legitimized the domination of one sex to another in the historical process. The original punishment in myth and the original sin in religion was occurred with the creation of woman. Or all these narratives are the story of man whose golden age ended in the social transformation. The perception of sex is essentially a teller of social downfall. At this point, the transformation of the woman from the creator of everything into the cursed goddess Medusa tells a lot of things about sexism issues. However, Greek mythology is the last chain of this transformation. Therefore, in order to understand and solve the issue, it is necessary to go back and look at Sumerian and Indian mythologies that depict Gods and human in different ways.

Keywords: Myth, Hermaphrodite, Sexism, Original Punishment, Original Sin.

* Makale, Uludağ Üniversitesi SBE “Ekolojik Düşüncede Feminizm – Maskülizm Diyalektiği” başlıklı “Doktora Tezi”nden türetilmiştir.

Giriş

Tabiat, zıtlık ilişkisi içinde olan bir çiftler evreninden varlığa gelmiştir. Teklik varlığa yasaklıdır ve çift olmak var olmanın hem şartı hem sonucudur. Yazgının etkinliği ancak bu çiftlikte sağlanmaktadır. Öyle ki, varlık adını payına düşen taraftan alır ve aralarındaki zıtlık varoluş gereğidir. Onu değer temellendirmesi üzerinden kutuplara ayırmaksa zorunlu olanı reddederek çelişkiye düşmekten başka bir şey değildir. Çünkü değer yükleme yüceltme ve aşağılama prensibini doğurur ve bunu dengeden sapma takip eder. Çelişkili olanın doğal durum olarak algılanması ise sonrasında ardı kesilmeyen pek çok yanılısamaya ve düaliteye yol açar.

Kadın ile erkek arasındaki farklılık da tıpkı doğanın diğer unsurlarında olduğu gibi yaşamsal döngünün sürekliliği bakımından denge üzerine kurulu bir doğa halidir. Birinin üstün diğerinin aşağı olduğu inancı ise tarihsel olarak belirli bir zamana yayılmış suni bir durumdur. Bir diğer ifadeyle, önünde sonunda dengeye kavuşmaya yazgılı bir dengeden sapma halidir. Bu noktada, insanın düşünsel inşasında en fazla etkiye sahip olan alanlar yüzyıllardır eril kalemler tarafından dillendirilmiş ve toplum nasıl olması hayal ediliyorsa öyle düşünmeye yönlendirilmiştir. Düşüncenin sembolleştirilmesini sağlayan dilin bu özelliğinin en yoğun görüldüğü yer hiç kuşkusuz mitolojidir. Tek başına mitolojiyi incelemek bile insanlığın hangi aşamalardan geçtiği konusunda doyurucu bir bilgi vermektedir. Bu nedenle, insanlık tarihinin en çetrefilli mevzusu olan cinsiyet algısının mitlerin de etkisiyle kültür inşasında başat rol oynayan dinlere nasıl nüfuz ettiği ve toplumda nasıl bir dönüşüme yol açtığı ya da bunu nasıl resmettiği üzerinde durulacaktır.

İnsanlığın keşifleri, kayıpları, korkuları, kaygıları ve sanrılarının hepsini mitlerin bir şahsiyet ve görev yüklediği tanrı/tanrıçalarda ve onların yaşamlarında görmek mümkündür. Bilhassa varlığı ve düşünceyi tanrılaştırma eğiliminde olan Yunan mitinde arketiplerin insan şeklinde olması ve insani ihtiyaçlarının olması bu savı destekler niteliktedir. Mitolojinin kendi tarihsel gelişimi içinde arketiplerin cinsiyet ve karakteristik yapıları ise toplumda yaratılan cinsiyet algısıyla paralel bir seyir izlemiştir. Bu anlayış, doğal düzenin içkin özellikleri olarak erkekler ve kadınlar üzerindeki

hakimiyeti doğrulayarak toplumsal hiyerarşiyi kuvvetlenmektedir. Aksi durumda, tahakkümü meşru kılmada en kadim araçların başında gelen yaratılış hikayesinin kökeninin mitsel anlatıların formatlanarak maksada nasıl hizmet eder hale getirildiğinin itiraf edilmesi gerekecektir. Buradan hareketle, anlatıların mümkün olduğunca asıl hallerine ulaşım neden ve nasıl dönüştürüldüklerini ele almak bilhassa cinsiyetçi zihniyetin sırtını yasladığı en güçlü dayanağın kökten sarsılmasını ve toplumlarda yaratılan bu algının çözülmesini sağlayacaktır. İşin özü, cinsiyete dair kurgular yerinden edilmedikçe, onun sonucu olan pek çok toplumsal olguya getirilen eleştiriler de sorunu yeniden üretmekten öteye gidemeyecektir.

Erklik Sanrısının Evvelinde Erdişi Tanrılar

İnsanın ölümsüzlüğünü ilan etmede kullandığı en önemli ve en eski araçların başında mitlerin gelmesi, kavramın kökeninden tarihsel dönüşümüne kadar derinlemesine bir incelemeyi gerektirmiştir. Varlığı ve düşüncüyü daima tanrılaşdırma eğiliminde olan hemen her yerde mitos insan şeklini almıştır. İnsanın doğanın bir parçası olmaktan tanrılaşmaya doğru giden yaşam serüveninde bu anlatılar önemli ipuçları vermektedir. İnsan, tanrıları yaratmaya başlayınca onları görmek de istemiş ve tanrıları kendi hükümranlık alanında konumlandırarak hakimiyetini etkin kılmak istemiştir. Tapınaklar, tanrı/tanrıça heykelleri, insanın yaratıcılığı ilk kez insanlaştırmasıdır. Ereğ'te tanrıça İanna'ya adanan tapınak; Sümer, Babil, Asurlarda ve bahsi geçen uygarlıklarda görülen *zigguratlar* veya Hititlerin gökyüzü tanrısı Teşup heykeli bunun ilk örneklerindendir. Ancak tapınaklar, heykeller bir yapıttan ibaretti ve bir temsilciye ihtiyaç duyulmaktaydı. Söz gelimi, çoğunluğun kabul etmekten başka şansı olmayacağı bir güç olmak, insan için mümkün değildi ama kendisinin temsil edeceği bir güç yaratmak mümkündü. Yani rahipliğin ilanı için tapınakların inşası/icadı gerekmiştir. Doğa ve doğadaki her şey tanrılara aitti ve rahipler özellikle elde edilen artı ürünün mülkiyetini tanrılar adına üzerlerine almışlardı. Tapınak inşası işbirliği ve önceden yapılmış bir plan gerektirdiği için rahipler bu konuların yönetimini de üzerlerine alarak her türlü gücü tekellerine almayı başarmışlardı (Childe 1982: 68).

Ancak söylemde her şey tanrılar adına idi, kazanç, zenginlik hatta savaşlar. Truva filminde de yer verildiği gibi “tanrılar kızdı ve savaş istedi!”

Henüz ataerkilliğin dünyaya nüfuz etmediği en eski mitlerde, insanlarda açık ya da gizli bir biçimde iki farklı cinsiyetin bir arada bulunduğu, *erdişi* tanrı inancı görülmektedir. Erdişi kavramı kuramsal ve kavramsal bir boyuta sahiptir. Ancak cinsiyete dair terminolojiyi kutsiyetinden ayırarak yüzeysel bir şekilde yorumlamak, anlam kaymalarına neden olmuştur. Esasında mitolojide kadın-erkek cinsiyeti, ritüellerde canlandırılan evrensel ilkeyi temsil etmektedir. Söz gelimi, evren kelimesinin Sümer dilindeki karşılığı gök-yer anlamına gelen an-ki'dir. Çiftlik cinsiyet gerçekliğinde varlığa gelir. Gök-yer çiftliğinde an eril, ki dişil bir keyfiyet göstermektedir (Kramer 2001: 86). Söz gelimi, karşıtlıklar ve kozmik ilkeler (eril/dişil) bir yaratıcının bünyesinde bir arada olmayı ifade etmektedir. Bu nedenle, ilk arketipleri *erdişi* olarak tanımlamak daha doğrudur. Bereket tanrılarının çoğunun erdişi ya da bir yıl dişil bir yıl erkek oldukları bilinmektedir: Attis, Adonis, Dionysos ve Kybele gibi bitki tanrı(ça)ları bu bilinenler arasındadır. Hindistan, Mısır, Antik Yunan ve Avusturalya gibi dünyanın en eski dinlerine sahip kültürlerde ilk olarak bahsedilen tanrılar erdişi olarak tanımlanmıştır. Hint tanrılarında en önemlisi olan Şiva-Kali çifti, kimi zaman tek bir varlık olarak tasvir edilir. Bazı ikonografilerde ise tanrı Şiva'nın tanrıça Kali'ye sınıksız sarılmış bir şekilde tasvir edildiği görülmektedir. Hindistan'a ait tüm mitlerde insanın kemale ermesinin onun tanrısal eşiyle birleşerek erdişi bir bünyede buluşmasıyla gerçekleşeceği inancı hakimdir (Eliade 2009: 401).

İlk mitsel anlatılarda, sonraki ataerkil düzenin söyleminin aksine kutsallığın erkek olduğu kadar dişil biçimlerde de temsil edildiği ve her ikisinin ad ve biçimin ötesinde bir özün bölünmüş tezahürü olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu bu dönemde, cennet bahçesinde bir suç/günah ve ceza/gazap tasvirine rastlanmamaktadır. Yaşam bilgisinin nimeti koparılmak ve alınmak üzere cennette yer almaktadır. “Elde etmek için uygun bir arzu ve hazırlıkla yaklaşan erkeğe, kadına ve ölümlüye istekle teslim edilmektedir” (Campbell 1998: 17). Bu anlayışın hakim olduğu Sümer mitinde kovulmuş Adem ve Havva tasvirine rastlanmaz. Ancak şu anlatı dikkat çekmektedir: Sümerlere ait

tabletlerde, bu uygarlığın cenneti olarak tasvir edilen yer, İran’ın güneybatısında bulunan Dilmun ülkesidir. Hastalığın ve ölümün bilinmediği bu ülkede, su tanrısı Enki’nin tatlı su yarattığından ve ana tanrıça Ninhursag’ın sekiz bitki filizlendirdiğinden söz edilir. Bu bitkiler su tanrısı Enki tarafından döllenen acı ya da ağrı olmaksızın doğan üç kuşak tanrıçaya hayat verdikten sonraki karışık bir süreçte yaratılmıştır. Ancak Enki’nin bu değerli bitkileri, elçisi tanrı İsmud’un yardımıyla yemesi tanrıçanın öfkelenmesine Enki’yi ölümle lanetlemesine neden olmuştur. Sekiz bitkiyi yemesi sonrasında sekiz organı hastalanan Enki’yi daha sonra affeden Ninhursag, her bir hasta organını tedavisi için bir tanrıça yaratır. Enki’nin hasta organlarından biri kaburgasıdır ve bu organın tedavi etmesi için Ninhursag, *yaşatan hatun* ya da *kaburga kemiğinin hanımı* anlamına gelen tanrıça Ninti’yi yaratmıştır. Bu anlatının daha sonraki uygarlıkların dini kaynaklarında geçen Havva’nın Adem’in kaburga kemiğinden yaratılması, ilk günah ve lanetlenen kadının acı içinde doğurması gibi hikayelere kaynaklık ettiği anlaşılmaktadır (Kramer 1999: 178-85).

Sümer mitolojisinde tanrılar ve insanlar çok daha masum bir şekilde anlatılır ve bu anlatıda ne cennet ilk günahın işlendiği yer kadar insanı kötülüğe sevk eden ve buna rağmen özlenen bir yer ne de yeryüzü hayatı cezanın çekildiği bir sürgün yeridir. Havva’nın doğuşu hadisesi, esasında tek bir varlığın (nefsin, canın) erkek ve dişi olarak iki varlığa bölünmesidir. Bazı yorumlarda, insanın (Adem) sağ yanının erkek, sol yanının kadın olduğu ve Tanrı’nın onu ikiye böldüğü yer almaktadır. Hatta Avustralya ve Okyanusya’daki bazı ilkel toplumlarda halen insanın çift cinsiyetli olduğuna inanılmaktadır. İnsanın kemale erme gayesi erdişi atanın başlangıçtaki durumuna yeniden dönmeyi simgeleyen ritüellerde kendini göstermektedir. Avusturya’da hem kadın hem erkeklerin sünnet edilmesi, şamanların ritüellerde kadın gibi giyinmesi, Hindistan’da bitki tanrıçası bayramında erkeklerin yapay göğüsler taşıması gibi eylemlerin hemen hepsi aynı dönüşümden farklı izler taşımaktadır (Eliade 2009: 403-4). Dişil ilkeyle bağ kurmaları sayesinde şamanlar trans haline geçerler ve böylece bedenini fiziksel yasalarını aşarak bilinmeyenin ülkesini “ziyaret” edebilirlerdi (Mascetti 2000: 50). Eski Çin miti incelendiğinde de, ataerkil bir toplumdan beklenmeyecek şekilde

birçok kadın figürüne rastlanmaktadır. Marcel Granet’in saptadığı üzere ataerkil aile yapısı, kadınlara çok daha fazla değer verildiği bir toplum yapısının geçirdiği evrimin son aşamasıdır. Bazı aile yapıları ve mitolojisi incelendiğinde, Çin’in geçmişinde böyle bir yapının hakim olduğu savı gerçeklik kazanmaktadır (Bonney 2000: 183).

Tüm bu örneklerden anlaşılmaktadır ki, insanın mükemmel insan olma arzusu, ontik bir gerçekliktir ve bu tıpkı evrendeki her şeyin varlık zincirinde ilk noktaya ulaşana kadar birbiriyle birleşmesi gibi mükemmele ulaşılması halinde her iki cinsiyet bir bütünde buluşmaktadır. Burada, hakim algının yorumlayacağı gibi erkek kadın olmaya, kadın da erkekleşmeye çalışmamaktadır. Tek gaye, tüm evreni anlayabilme durumuna yükselmek için her iki cinsiyetin gücünü tek bir bünyede hissetmektir (Eliade 2009: 404). Bu ritüellerde, cennetten kovulmuş bir insan mahcubiyeti ya da kovulmaya neden olan günahkar bir kadın tasvirine rastlanmaz. Ancak insan her güdüden kurtulsa bile evrendeki konumunun bilincine vardığında oluşan ilk güdülerinin hala etkisi altındadır. Cennet özlemi, modern insanın en sıradan eyleminde bile varlığını sürdürmektedir. Eliade’nin iadesiyle, ‘mutlak hiçbir zaman yok olmaz, yalnızca değişimlerden geçer. İlkel maneviyat... [insanda] özerk değerler oluşturan bir özlem olarak varlığını sürdürür: Bilim, sanat, toplumsal kuram gibi’ (Eliade 2009: 412).

Tüm dünyada hayvani ya da insani hangi şekilde olduğu önemli olmaksızın tasvir edilen bütün tanrılar insan gibi düşünür, onlar gibi davranır ve konuşur. Ruhlar, somut bir bedende tek bir cinsiyetle anılmaya başladığında ilk önce tanrıçalar ortaya çıkmıştır. Arkeolojik kazılardaki en eski bulgular bu savı desteklemektedir. En nihayetinde insan anlatısı olan mitler, toplum içindeki değişimlere uyum sağlayarak şekillenmiştir. Yunan filozoflarının altın, gümüş, bronz ve demir olarak dört döneme ayırdıkları insan yaşamının bronz çağında yaşayan Yunanlara göre, yaratılış tapınılanın tanrıça olduğu ana yönetimdeki toplumdaki, tapınılanın tanrı olduğu baba yönetimindeki topluma doğru kaymıştır. Toprak Ana olan Gaia, ilk Ulu Tanrıça/Ana Tanrıçadır. Ulu Tanrıçaya tapıldığı bronz çağında Yunanlar, tarıma dayalı bir yaşam sürdürmekte ve toprağı gözetip bereketini arttırdığı için tanrıçaya tapılmaktaydı. İnsan soyunun devamı, çocuk doğurmaya bağlıdır. Bunun içinse Toprak Ana’nın onların beslenmelerine yetecek kadar

ürün vermesi gerekmektedir. Toprağın bitki vermesiyle kadının doğurması arasında bir bağ kurulması nedeniyle toprağın ruhunun kadın olduğuna inanılmıştır. İlk Yunanların taptığı en önemli tanrısal varlık kadındır (Rosenberg 2003: 31). Anneliği temsil eden ilahenin bir simgesi gök ile yerin annenin gövdesinde buluşmasıdır; çünkü anne bir yandan insani özelliklerin vücut bulması, diğer yandan da her şeyin oluşmasında, beslenmesinde ve dünyaya getirilmesinde rol oynayan ilahi yasanın aracısı ve başlatıcısıdır (Mascetti 2000: 152).

Platon, her varlığın dünyaya getirdiği yavrusuna uygun olan besini evvela kendi bünyesinde taşıdığını ve analığın esasının böylelikle sahtelikten ayrıldığını söyleyerek toprağın insanın anası olduğunu ispatlama yoluna gitmiştir. İlk zamanlarda toprak, insanı beslemek için onun soyunun salahiyeti için en uygun besin olan buğdayı yeryüzünde var etmiştir. Söz gelimi, toprak–kadın ilişkiselliğinde asli olan topraktır; çünkü rahmine düşen özden çocuk yaratan kadın, bu yaratımında tamamıyla toprağa öykünmektedir (Platon 2001: 14).

Toprağın içinde koruduğu tüm hazineler ve yüzeye çıkmasına izin verdiği tüm canlılarla sahip olduğu sonsuz üretkenlik özelliği, bir tanrıça olmadan önce onu Ana yapmaktadır. Anne arketipi, kadının doğmamış bebeğe sağladığı barınak ve korumayı, diğer ilişkilerinde de göstermesinin önemli bir yansımasıdır. Kadın, bu ihtiyacı karşılandığında, sanki kendi benliğini tamamlamış gibi, derin bir iç doyuma ulaşır. Gebelik ve doğum, hayatın doruk noktalarıdır. Çocuk çok çarpıcı bir değişim yaşar; ana rahmindeki zamansız, karanlık ve güven verici dünyadan, bireyselliğin ve ışığın dünyasına çıkar. Bebeğin dış dünyayla temas ettiği anda yaşadığı dehşet, ciğerlerini dolduran hava ve bu yeni, yabancı ortama uyum gösterirken yaşanan boğulma duygusu, sonraki yıllarda büyük ve ani bir iç değişimle her karşılaştığında yeniden yaşanır (Mascetti 2000: 44).

İnsanın bu keşfi, tarım devrimi için gerekli farkındalığı da ona vermişti. Tohum toprağın bedenine ekildi, toprağın sürülmesiyle üreme gerçekleşti ve ekinin toprağın içinden çıkarak yüzünü ilk kez güneşe göstermesiyle de doğum gerçekleşmiş oldu. Mitolojide ölüm, toprağa gömülme referans alınarak ana rahmine dönüş olarak

yorumlanır. Toprakla kadının bu denli ilişkilendirilmesi, uygarlıkların inanç özelliklerini yansıtan araçların şekillenmesinde de etkili olmuştur. Sümerlere ait ilk dönem mitini tasvir eden mühürler incelendiğinde, mitsel bahçede (ölümsüzlük bahçesi) yer alan tüm arketiplerin dışı olduğu ve cennet bahçesini de onların inşa ettiği inancı görülmektedir (Campbell 1998: 17). Ölülerini toprağa gömerek Toprak Ana’dan doğan insanı ilk kez anasının karnına doğduğu biçimde gömen insan, aynı zamanda öteki alem anlayışını keşfetmişti. İnsan ölüme karşı yeniden doğuşu keşfiyle ölümlü olan insan, ölümsüz olacağı bir yerde doğabilmesi için ölüme katlanıyordu. Doğanın karşı konulamaz yasası ölüme karşı insanın bir başka hayat yaratması, onun aynı zamanda başka bir yasasına yazgılı olduğunu ispatlamaktadır (Gezgin 2008: 13).

Yaklaşık on bir bin yıl kadar önce Mezopotamya’nın Bereketli Hilal olarak bilinen bölgesinde gelişen tarım kültürleri, hayatın sürekli ve dönemsel olarak yenilenmesini içeren, ibadetin merkezinde bir ana tanrıçanın bulunduğu ve yeryüzünün ana, hayvan, bitki ve insanların da onun çocukları ve onun yasalarına bağlı olduğu kozmik bir din geliştirmişlerdir. Nasıl metaforik anlamda hayat, yaratılışın kaynağı olan ana rahminin etrafını kuşatırsa, ilkel köyler de ibadet ve ayin yerinin etrafını kuşatıyordu. İlk zamanların tanrıçası tekti; hayatın, ölümün ve yeniden doğuşun tüm güçlerini kendi bedeninde toplamıştı. Bütün kadınlar onun rahibeleriydi ve onun iradesine, gücünün ve büyüünün dünyevi görünümüne bağlılardı (Mascetti 2000: 28-9).

Kadının kendi bedeninden yeni bir can yaratması ve bu canı yine kendi bedeninden beslemesi, onu tanrısal bir vasıfla kuşatıyordu. Ancak bu tanrısal yanı sonraları oluşturulmaya çalışılan toplumsal yapı karşısında onun bir tehdit olarak düşünülmesine neden olmuştur. Kültür inşasında varlığı en yoğun görülen şey, insanın doğayı ve çevresini yabancılaştırarak yorumlaması olmuştur. Söz gelimi, toplum kutsiyetini taşu kakarken elinden ilk olarak bir tanrıça çıkması tesadüf değildir. İşte, bir anlamda doğayı kontrol etmek anlamına gelen kültür inşasında önceliği kadını kontrol altına almaya vermek gerekmişti (Gezgin 2008: 29-30). Cennetten kovulmanın müsebbibi olduğu bir hikayenin tasarlanması, bu amaca ulaşmada oldukça etkili bir yol

olmuştur. Dünyanın hemen her yerinde farklı dillerde ama aynı şekilde anlatılan cennetten kovulma mitinin M.Ö. ilk 1000’li yıllarda Demir Çağı’nyı yaşayan İbranilerin ataerkil anlayışlarını ele geçirdikleri ülkelere kendi görüşlerini yaymaları sonucunda ortaya çıktığı düşünülür. Ancak ataerkil söylemin etkinliği ne ölçüde olursa olsun mitolojide karışık bir mirasın varlığı göze çarpmaktadır. Campbell’in altını çizdiği gibi, “özel bildirim beyne verdiği tam tersini yüreğe veren görsel bildirim bunlar yaşatır” (Campbell 1998: 20).

İlk Ceza ve İlk Günah: Kadının Yaratılışı

Tanrıçanın tekliğinden gücünü tanrılarla paylaştığı, daha doğru bir ifadeyle, onlara devrettiği dönemi inceleyebilmek için Mezopotamya’dan çok daha farklı bir kültüre Yunan kültürüne de bir göz atmak gerekmektedir. Yunan mitolojisinde tanrıçalar kadının erkeğe bağımlı, yuvayı, hayvan, bitki ve insanın doğal hayatını, olumlama cesaretini, doğurganlığı ve erotik aşkı temsil ediyordu (Mascetti 2000: 29). Eski mitlerde yaşamın eşdeğer biçimde ve birlikte onurlandırıldığı karışık şeylerin aydınlık ve karanlık yönlerinden daha sonra erkek çıkışlı ataerkil anlatılarda bütün iyi ve soylu olanlar yeni kahraman tanrılara bağlanmış; yerli doğa güçlerine artık olumsuz bir ahlaki yargılamanın da eklendiği karanlığın yapısı bırakılmıştı. İki farklı yaşam biçiminin mitsel olduğu kadar toplumsal düzenleri de karşıtı. Tanrıçanın ölümleri kabul edici olduğu kadar yaşam veren ve destekleyen olarak saygı gördüğü yerde onun temsilcileri olan kadınlar, kültteki gibi toplumsal konumlarında da değerliydi. Kadın egemenliğindeki toplumsal ve kültürel gelenek düzeni geniş anlamı ile *Hak Ana/Anayanlı* düzen olarak tanımlanmıştı. Bunun karşısında ise ateş ve kılıç şiddeti ile ataerkil düzen yer almaktaydı (Campbell 1998: 24).

Yunan mitolojisinde evrenin yaratılışında üç özden söz edilmektedir. Başlangıçta *Khaos* yani boşlukta üç varlık ortaya çıktı; Gaia/Toprak, yer altı dünyasının en derin, en karanlık bölgesini yöneten Tartaros ile eşsiz güzelliği pek çok ölümsüz tanrının yaratılmasının kaynağı olan Eros/Aşk (Bonney 2000: 224). Daha sonra Gaia, eşi

olmadan Uranos’u/Gökyüzü, sonrasında Ourea/Dağlar ile Pontus’u/Deniz doğurdu ve her yönden kendisini sararak ölümsüz varlıklara bir barınak sağlaması için Uranos’u kendisine –eşit kılmadı– denk tuttu. Uranos onun hem oğlu hem eşi hem de gökyüzünün ve evrenin hükümdarı olmuştur (Rosenberg 2003: 34). Ancak Uranos’un kendinden sonra doğan tanrıların, kendi iktidarı için tehlike oluşturdukları düşüncesiyle Gaia’yı onları karnında tutması için zorlaması üzerine tanrıça oğlu Kronos’u/Zaman güçle donatarak Uranos’u yenmesini ve onun yerine geçmesini sağlamıştır. Bu da bir nevi, tanrılar arasındaki lanetli mirasın başlangıcı olmuştur. Çünkü Kronos da aynı sonu Zeus elinden tatmıştır. Son olarak, tanrıların hükümdarı olarak mitsel anlatıda yer alan Zeus, Khaos yerine Kozmosu getirmişti. Babası Kronos’a karşı giriştiği hükümdarlık savaşını kazanan Zeus, mitolojinin ataerkil düzenin ortaya çıkışının ilk işareti olmuştur. Anayanlı yapıyı ortadan kaldırmak için önce kadını değersizleştirme politikası yürüten akıl, Zeus’un kadının tohumunu çalarak onun yerine kendisinin gebe kalıp çocuk doğurabilecek noktaya gelebilmesi, kadının en doğal özelliğinden dahi edilerek onu yoklukta eşitleme girişimidir. Anlatıya göre, Zeus kendisinden gebe kalan Metis’i/Hikmet yuttuktan sonar (Agizza 2006: 33),¹ şiddetli bir baş ağrısına yakalanmıştır. Ağrının geçmesi için başında baltayla bir yarık açılması sonucu Athena/Savaş dünyaya gelmiştir ve böylece mitte ilk kez bir doğum tanrı tarafından gerçekleştirilmiştir (Agizza 2006: 31; Esinoğlu 1996: 47). Bir tür dayatmayla ortaya çıkan bu yeni ataerkil anlayış bir gün sonunun geleceği korkusunu içinde barındırmaktadır. Ki Prometheus’un kehaneti tam da bu korkuyu işaret etmektedir (Aiskhylos 1968: 68):

Görürsünüz bir gün gelecek, Zeus / Ne kadar sert de olsa yumuşayacak
Çünkü girmeye hazırlandığı yatak / Gücünden tahtından edip yıkacak onu
Böylece tam yerine gelmiş olacak / Babası Kronos’un ettiği lanet
(...)

Varsın şimdi otursun korkusuzca tahtında
Gökleri dolduran gümbürtülerin güvenerek

¹ Zeus’un çocuğunun Metis’ten doğmasını engellemeye çalışmasının nedeni, doğacak çocuğun kaderinin onun tahtını elinden almaya yazgılı olmasındandır. İlginçtir ki çocuğu tanrıça yerine kendisi dünyaya getirdiğinde, bu yazgı hükümsüz kalmıştı.

Ateş soluyan okunu sallayıp ellerinde / Bunların hiçbiri önleyemez
düşmesini
Şerefini yitirmenin dayanılmaz acısına
Öyle güçlü bir düşman hazırlıyor ki kendisine!

Mitlerin karmaşık hikayeleri insanlık tarihiyle öylesine ilişkidir ki, bu hikaye evrenin yaratılmasıyla başlar ve kadının yaratılmasıyla son bulur. İnsan kimden doğarsa doğsun, o aslında hep topraktan gelir. Mitlerin sıfır noktası olarak kabul edilen bu inanç, insan ırkının kökeni konusundaki anlatıların buluşma noktasıdır. Toprak, bir taraftan insanların tohum ekip işlemesiyle üretken hale gelirken diğer taraftan tanrısal bir zanaatkar, heykeltıraş ya da çömlekçinin biçimlendirdiği bir maddedir. Mitolojide sözü edilen zanaatkar, ateşler tanrısı Hephaistos'tur. Aynı zamanda tanrıların insanlara ceza olsun diye verdikleri ilk kadın, Pandora da onun eseridir. Ve Pandora'ya kadar mitte yer alan insanların hepsi Prometheus'un yarattığı olan erkektir. Mitolojide geleneksel inanç – özellikle Yunan mitolojisinde– insanın bir kadından doğmuş olduğu yönünde değil, Prometheus'un gözyaşıyla balçıktan yarattığı bir varlık olduğu yönündedir. Böylece topraktan doğmuş ya da yapılmış olan insanın kökenine dair iki farklı mitsel söylem ortaya çıkmaktadır (Bonneyoy 2000: 475).

Yaratılışın topraktan oluşmasıyla ilgili olan anlatıya göre, Prometheus ilk insanı yaratır ama bu varlık acizdir ve yaratıcısı onun acizliğine acıyıp Hephaistos'un ateşinden çalıp ona verir. Bu olay, o zamana kadar tanrılara yakın olan insanların artık sonu gelmez düşüşüne neden olmuştur. Çünkü altın çağda insanlar tanrılara yakındı ve onlarla dosttu. Hesiodos ve Homeros, insanların ve tanrıların aynı kökene sahip olduklarını yazar. Ancak dostluğu bozan bu kopma, insan ve tanrı soyunu tekrar birleşmemek üzere ayırmıştır. İnsan artık tanrıların katından kovulmuş ve elinde yalnızca Prometheus'un onlar için çaldığı ateşle kendi başının çaresine bakmak zorunda kalmıştır. Kaynaklar kurban adaklarını, ayinlerini insanların tanrılarla tekrar bir araya gelmek için yaptıklarını yazar. Ateşe sahip olması, insanı kendi besinini kendisi yapmak zorunda kalan ve birbirine ihtiyaç duyan toplumsal bir varlık olmaya zorlamıştır (Bonneyoy 2000: 476). Mit, burada bir dostluk bozulmasını bir başkaldırıyla tasvir etmektedir. Çünkü insan tanrıların katından kovulsa bile varlığını sürdürebilmesi,

şimşekleri üstüne çekmesi için yeterli olmuş ve ikinci bir cezaya çarptırılmıştır. Bu cezanın adı, kadındır! Güzel, naif, bir o kadar zehirli olan kadın (Hesidos 1948: 4):

Zeus:
Seviniyorsun ateşi çaldığına, aldattığına beni,
Fakat büyük dert açacağım senin de gelecekteki insanların da başına
Onlara ben ateş yerine bir afet yollayacağım.

Zeus’un buyruğu üzerine Hephaistos, kili suyla yoğurarak ve ateşi de kullanarak kadını yarattı. Güzelliği ve zarafeti tanrıçalarınkine benzeyen bu kadına tüm tanrı ve tanrıçalar hediyeler verdiler. Athena sanat ve kadın onurunu, Afrodit çekiciliği, Hermes ise kurnazlığı, aldatıcılığı ve dilin inceliklerini öğretti. Son olarak kadına can veren Zeus, onun adını Pandora/*hep-armağan ya da tüm yeteneklere sahip olan dişi* koydu. Yeryüzüne göndermeden önce ona sihirli bir çömlek –daha bilinen adıyla bir kutu– verdi ve kesinlikle onu açmamasını söyledi. Pandora, yaratılan ilk kadın ve Zeus’un emriyle Prometheus’un kardeşi ya da onun yarattığı ilk insan olan Epimetheus’a/*Sonradan Düşünen* hediye etmiştir. Burada Epimetheus Adem’i, Pandora Havva’yı ve çömlek yasak meyveyi sembolize ettiği düşünülebilir. Pandora, yeryüzünde iyi ne varsa hepsini yok etmek üzere yaratılmıştı. Bu özellikleri merakıyla birleşince yasak olana elini uzattı ve o zamana kadar insanoğlunun hiç tanımadığı tüm zayıflıklar –yaşlanma, hastalık, açlık, kuşku, kıskançlık gibi– yaşamın bir parçası haline geldi (Agizza 2006: 158-9). Burada Pandora’nın ve tanrılardan gelen hiçbir hediyeyi kabul etmemesini öğütleyen Prometheus’u dinlemeyen Epimetheus’un yaşadıkları pişmanlık ilk insanlar için anlatılanla aynıdır.

Her iki anlatı da insan hem tanrının/tanrıların dostluğundan hem de onların katından/cennetten olmuştur. Kadının yaratılmasına kadar insanlar tanrının karşıtıydı. Şimdi insan ikiye ayrılmıştı ve ortaya çıkan bu yeni karşıt, ne tanrılara karşıt olabilecek ne de insanlığı paylaşabilecek değerdedi. Yunan mitolojisinin ruhunda hep insanlara ceza olarak yaratılan kadının bir gün yok olacağı ümidi ve bu nedenle, doğumun ona bağlanmadığı görülmektedir. İnsan kavramının bu zorunlu genişlemesi, yeni kavramların doğuşuna kaynaklık etmiştir. Bir zamanlar tanrıların dostu olan insanlar/*anthropoi*, kadının yaratılmasıyla artık kendilerini erkek/*andres* olarak

tanımlıyordu. İnsanlık artık kadın ve erkek olarak ikiye ayrılmıştı ama bu iki yarım bir araya geldiğinde bir tam etmiyordu. Yaratılış mitinin içinden çıkamadığı sorun tam da burasıdır. Çünkü eril akıl aşağı olarak gördüğü kadını dengi kabul etmek istemiyordu. Neticede o, Zeus'un isteği üzerine Hephaistos'un zanaatkarlığıyla yapılmış bir madde idi (Bonney 2000: 476).

Tahakkümcü Algının Mitsel Arketipleri Yeniden Kurgulaması

Kültür inşasında Yunan mitolojisinin adının daha çok zikredilmesinin nedeni hakim paradigmayı daha net yansıtmadır. Hint Mitolojisinde, kadın ve erkeğin yaratılışında farklılıklar olmasına rağmen denkleğin gözetildiği ve yaratılışta öncelik sonralık olmadığı görülmektedir. Bu mitolojiye göre, Tanrı yaprağın hafifliğini, ceylanın bakışını, güneş ışığının kıvancını, sisin gözyaşını aldı ve rüzgarın kararsızlığını, tavşanın ürkekliğini buna ekledi. Onların üzerine kıymetli taşların sertliğini, balın tadını, kaplanın yırtıcılığını, ateşin yakıcılığını, kışın soğuşunu, saksaganın gevezeliğini, kumrunun sevgisini kattı. Bütün bunları karıştırdı, eritti ve kadını yarattı. Yarattığı kadını sevsin diye erkeğe armağan etti. Tanrı, kaplumbağanın yavaşlığını, boğanın bakışını, fırtına bulutlarının kasvetini, tilkinin kurnazlığını, boranın dehşetini aldı; sülüğün yapışkanlığını, kedinin nankörlüğünü, hindinin kabarışını, gergedanın derisinin sertliğini onlara ekledi. Bunların üzerine ayının kabalığını, bukalemunun şipsevdiliğini, sivrisineğin vızıltısını kattı ve erkeği yarattı. Yarattığı erkeği, adam etsin diye kadına verdi (Güvenç 1994: 224).

Mitsel arketiplerde, özellikle Hint mitinde insana atfedilen özellikler doğadaki diğer canlıların özelliklerinden alınmıştır. İnsan, önce doğaya aitti; ihtiyaç duyduğu şeyler ve kendi tanımını da yine doğada bulmuştu. Sahiplik duygusu, zamanı geldiğinde toprağa karışacağını bilmesine rağmen sadece bedenine karşı idi. Yalnızca ölüm korkusu, diğer tüm canlılarda olduğu gibi içgüdüsel olarak insanda da mevcuttu ve kendini korumaya alması bu sebepten ileri gelmekteydi. Ancak doğada hazır bulunan şeyler dışında bir şeyler üretmeye başlaması mülkiyeti dolayısıyla, kaybetmekten

korkulacak başka şeylerin varlık kazanmasına yol açtı. Etkili olup olmadığı tartışmalı olan efsunlar, ayinler ilk zamanlarda belli ki bu koruma duygusunun ürünüydü. Burada animizm ile büyü arasındaki fark da göze çarpmaktadır. Doğadaki her şeye ruh atfeden animizmde büyüye yer daha doğrusu gerek yoktur. Kendisi gibi olmayanda görülen bir aynılık vardır ve canlılar ancak aralarındaki doğal sözleşmeye aykırı davrandıkları zaman diğer ruhtan korkmaya başlarlar (Adorno ve Horkheimer 2010: 128-9). Barbar olarak nitelendirilen toplumların yanı sıra yüksek derecede uygarlaşmış olduğu kabul edilen Yunanlılar dahi toprak kaplarını pişirirlerken onları çatlatan cinden korkuyorlardı; bu nedenle onu korkutmak için fırınlarına Gorgon maskesi asıyorlardı.

Gorgon kardeşler arasında en ünlüsü, yılan saçlı Medusa arketipidir. Antik Yunandan günümüze değin pek çok geleneğin içinde kendisine yer bulan ve pek çok sanatçı ve heykeltıraşa ilham kaynağı olan Medusa'nın karşılaşılan ilk örneklerinde kendisiyle özdeşleşen yılan saçlara rastlanmamıştır. Hatta milattan önce altıncı yüzyıla ait kalıntılarda bir cinsiyetle özdeşleştirilmemiş, yalnızca korkunç görümlü bir canavar olarak tasvir edilmiştir. Ancak zaman içinde, özellikle milattan önce beşinci yüzyıldan sonra resmedilen Medusa arketipi, yuvarlak hatlı kadınsı bir görünüm kazanmıştır. O zamandan günümüze değin en bilinen hikayesinde ve bu hikayenin türevlerinde kendisine bakını taşa çeviren² yılanbaşı bir kadın olarak anlatıla gelmiştir. Önceleri çok güzel olan Medusa'nın Poseidon tarafından Athena'nın tapınağında tecavüze uğraması ve tanrıçanın bu saygısızlığın cezası olarak onu yılan saçlı, kendisine bakını taşa çeviren korkunç bir canavara dönüştürerek lanetlemesi en bilinen hikayedir. Medusa'nın bu tasvirine olan ilgiye özellikle yazın alanında hemen her dönemde rastlanmıştır. Örneğin, milattan önce dördüncü yüzyılda Palaephatus'un eserinde (*İnanılmaz Hikayeler Üzerine*) kudretli bir kraliçe, Romalı tarihçi Diodorus Siculus'un anlatılarında Kuzey Afrika'da Amazonlarla birlikte yaşayan ve savaşan kadın, Romalı tarihçi Pausanias'ın anlatımında ise Libyalı savaşçı bir prenestir. Hepsinin ortak kaderi

² İstanbul'da Yerebatan Sarnıcı'ndaki Medusa kaidelerinin de ters ve yan şekilde tutulması aynı inançtan kaynaklanmaktadır. Kaide, bu şekilde tutulduğunda ona bakanın lanetten etkilenmeyeceğine inanılır.

ise kendilerinden daha güçlü bir erkek tarafından öldürülerek başlarının kesilmesidir (Başkan 2011: 90).

Felsefe ve politika alanında da Medusa arketipi, yazarlar tarafından metafor olarak kullanılmıştır. Karl Marx'ın *Kapital*'inde kapitalist sistemin çarpık işleyişinin ardındaki canavar; aynı şekilde Sigmund Freud'un *Medusa'nın Başı* adlı yazısında phallic (erkeklik uzvu) yılanlarını erkeklerdeki hadım edilme korkusuyla ilişkilendirir. Sandor Ferenczi ve Erich Neumann da onu bu düşüncede takip etmiştir (Başkan 2011: 91). Eril yazında kötü olanın simgesi olarak kullanılan Medusa, yirminci yüzyıl kadın şairlerce ve feminist hareket içinde ise antik çağlarda yaşayan bir anayanlı toplum modelini savunan kurumların da etkisiyle ataerkil düzende kadınlığın öfkesinin ve gücünün simgesi olarak anlam kazanmıştır. Kadın şairler Medusa'nın yılan saçlarında ve insanı taşa çeviren gözlerinde kadınların maruz kaldığı trajediyi görmüşlerdir. Ann Stanford *Medusa* şiirinde, tecavüzün onda açtığı yaraya ve onun dönüştüğü şekle sahip çıkarak bu arketipi tasvir etmiştir (Başkan 2011: 92):

Saçlarım öfkeden kıvrıldı; Aklımda sadece nefret kaldı.
İntikamı düşünmeye başladım ve sadece onun için yaşamaya.
Saçlarım yılanlara dönüştü, gözlerim dünyayı taştan görmeye başladı.

Micheline Wandor'un *Havva ile Medusa Karşılaşınca* adlı şiirinde mitolojik ve dinsel anlatılarda yılan metaforuyla ayrılmaz bir bütün haline gelen Havva arketipi ile Medusa'nın hayali karşılaşması tasvir edilir ve ataerkil söylemde günahkar ve kötünün simgesi halini almış iki kadının ortak ve benzer yanlarına değinilir (Başkan 2011: 94):

Medusa. Otur Söyle. Kafadaki yılanların ağırlığından kurtul önce.
Seninle çok ortak noktamız var. Yılanlar, diyorum.

Mitolojideki arketipler ve metaforlar, dinler yeniden yazılırken başat rol oynamış ve kültürler inşa edilirken bu anlatılar kendini yoğun bir şekilde hissettirmiştir. İlk günahın müsebbibi olduğuna inanan kadın, varoluş gayesindeki esasını unutarak kendi hakikatine yabancılaşmıştır. Bu hikayede erkeğin payına düşense ebedi suça mahkumiyet olmuştur. İlk suç ve ilk cinayetin onun tarafından işlenmesiyle her yeni doğan potansiyel suçlu olarak kabul edilmiştir. Çoğu kültürde kendine yer bulan bu

inanç, en büyük darbesini ise umuda indirmiştir (Kef 2017: 120-2). Arzularının günaha götürdüğü kadın ile aklının üstünlük mücadelesinde suç işleyen erkek, bunu reddetme şanlarının olmadığı bir miras gibi hayatlarının merkezine koyup kendilerini şizofreni dünyasına hapsedmişlerdir.

Aklın sezgiye karşı üstünlüğü, Yunan mitolojisinde akli temsil eden erkeğin sezgiyi temsil eden kadına üstünlüğüne gönderme yapmaktadır. Anlatıya göre, Euripides’in Iphigenia Tauris’inde yeryüzünde büyülü güçlerin saçtığı lanete karşı erdemli Aklın kazandığı zafer konu edinilir. Apollon çocukken Yeryüzü kahininin koruyucusu Python’u/koruyucu yılanı öldürerek Yer Tanrıçasının gücünü kırar. Tanrıçanın erkeklerin zihnini “karanlık hayali gerçek” bulutuyla örtecek olan rüya yorumcularıyla öç almak istemesinin üstüne, Zeus’un Akıl güçlerini Delphi’ye yerleştirmesiyle, karanlık sesler boğulur. Akıl, kadın gücüyle anılan kuvvetlere üstün gelerek gücünü ispat etmiştir. “Kültürel olarak rağbet gösterilen rasyonalitenin gelişimi boyunca bir kenara atılması gereken şeyler başlangıçtan bugüne simgesel olarak kadınlıkla ilişkilendirilmiştir” (Lloyd 1996: 23).

Aiskhylos’un Eumenides’inde Apollon, Orestes’in babası Agamennon’un öldürülmesinin intikamını almak için annesi Klytemnestra’yı öldürmesinin ahlaki açıdan doğru sayıldığını şu sözlerle ifade etmiştir (Lloyd 1996: 24):

Çocuğu doğuran anne / Der erkekler,
Gerçek hayat verici değil / Yalnızca canlı tohumu besleyendir.
Oysa hayat boyudur / Tohumu ekenin sorumluluğu.
Kadın bir yabancıdır / İhtiyaç duyulduğunda gelen,
Geçici olarak seven ve koruyan / Hayat arkadaşını,
Ölmesini istediğinde / Yukarıdaki onun.

Havva arketipi diğerlerinden daha da dikkat çeken özelliklere sahiptir; yılanın kendisini kandırmasına izin vererek Tanrı’nın yasakladığı meyveyi yiyen ve Adem’e sunan Havva, ataerkilliğe geçişi ve kadın üzerinde yüzyıllar boyu sürecek olan baskının başlangıcını işaret etmektedir. Kutsal kitaplarda bütün insanların anası olarak geçen Havva, Mezopotamya’da tüm güçleri kendinde toplayan tanrıçanın adı olarak yaygın biçimde kullanılırdı. Hıristiyanlık düşüncesinin kilisenin tekeline geçmesiyle birlikte,

tüm varlıkların tanrıçası ya da anası olarak kabul edilen Havva, bu yaratıcı gücünden edilip ataerkillik tarafından gebelik ve doğumun bir aracı haline indirgenmiştir (Tevrat 2009).

Tanrıçanın güçlerinin günahkar Havva yüzünden ondan alınıp kurtarıcı olan Tanrıya verilmesi ve Havva'nın sadece günaha davetiye çıkararak günahkar bir güçle özdeşleştirilmesi, Kilisenin o güne kadar korku ve nefretle kuguladığı hikayenin sonucudur. Yılan, meyve ağacı ve kadın; bu üç ideanın olmaması, cennetten kovulmanın daha kötüsü cennet–cehennem varlığının sorgulanmasına sebep olacaktır. Bu durumda bir kurtarıcıya ihtiyaç kalmayacak ve iktidar güçlerinin kurduğu bu düzen olması gereken hale bürünecektir (Mascetti 2000:144; Lloyd 1996: 46).

Sonuç

Kadının doğayla özdeşleştirilmesi, toprağın tohumu içinde besleyip büyütmesi gibi kadının çocuğu içinde besleyip büyütmesi ve tıpkı toprağın bitkileri olduğu gibi onun da çocuğu dünyaya getirmesini gözlemleyen insanın yorumudur. Varlık kazandıkları andan itibaren canlıların doğumu hep böyle olmuş iken önceleri her ikisini kutsallaştırıp sonrasında aşağı hatta tehlikeli olarak gören de aynı insandır. Akıl, her neyi kendisinden ayrı olarak kurgulamışsa, onu her zaman aynı kalmamakla birlikte, ya kutsal ya da lanetli olduğunu ilan etmiştir. Doğayı kendisinden farklı bir varlık olarak kabul ettiğinde, önce tabiatın işleyişi karşısında ürpermiş, ona tapınaklar inşa edip kurbanlar adamıştır; sonrasında ise bilimini arkasına alarak onu alt etmenin planlarını yapmış, bunun gerekliliğini düşünsel dünyaya yaymıştır. Bununla paralel olarak kadın, bedenindeki yaratıcılık özelliğiyle önce kutsanmış ve tanrıçalığa yükseltilmiş daha sonra yeryüzü hayatının zorluklarının müsebbibi ilan edilmiştir. Erkeğin kendi varlığının yaratıcı yanını yaratıcılığı, doğanın ve kadının dişiliğinde olduğu şekliyle yorumladığı için kavrayamamıştır. Zeus'un Metis'i yutup sonrasında tanrıça Athena'yı kendi kafasından doğurması, yalnızca öldürülme kehanetini yok etme isteğiyle

açıklanamaz. Ya da fikirsel doğumların her türlü yaratıcılıktan üstün olduğunu savunmanın bu tanımlamadan bağımsız olduğu söylenemez.

Kutsal metinlerde yer alan ilk günah hikayesi insanlık tarihinin tamamına tanıklık etmemiştir ama cinsiyetçilik algısının yaratılmasına kaynaklık etmiştir. Aslında ilk günah, kadının neden olduğu bir cennetten kovulma hikayesi değil, erkeği ölümlü olmaktan kurtarmak için yaratılmış bir kurgudur. Ölüm, bir yazgı olarak değil de itaatsizliğin bir cezası olarak görüldüğü için insan kendisini günahahtan kurtararak ölüm cezasından azade olmaya çalışılır. O, şizofrenik bir sanıyla kendisine düşman yaratır ve onu yok etmeye çalışır. Benlik, kendi korkularını ve kaygılarını gidermek ve ideallerine ulaşmak için kendisinden farklı olanı kendi varlığına araçsallaştırarak onu muğlaklaştırmaya gitmiştir. İnsan kendisini insan yapan şeyle –ölümlülükle– savaşarak sonunda kendi hakikatini yok etmeye çalışmaktadır. Bu çabada Tanrı'nın cinsiyetinin erkek olduğuna karar verilmiş ve bunu meşrulaştırmak için ilk günaha ihtiyaç duyulmuştur. Kadını erkekten ayıran yanı yalnızca bedende görmek, bedenin aşağı görülmesini gerekli kılmıştır ve onun doğasına dair fikirler hep bu kalıp üzerinden edinilmiştir. Aslında kadını ilk günaha götüren şey onun doğası değildi; aksine onu bu doğaya hapseden bu anlatı olmuştur. Böyle bir dayanak erkeğin nefretini de kadının boyun eğişini de haklılaştırmış ve tahakküm ilişkisi biyolojik gerekircilikle genetik koda havale edilmiştir. Anlattıklarına en çok kendisinin inandığı hikayenin çelişkilerini dillendirmek, ona itiraz etmek, daha da fenası bu anlatıya ters düşen yaşamlardan söz edilmesi, insanın zorbalığının zirveye ulaştığı durumların yaşanmasına neden olmuştur. Lilith, Havva, Medusa gibi arketipler, cadılar veya Amazonlar eril aklın hikayesinin yaşanmış bir gerçeklik değil de bir kurgu olduğunu hatırlattıkları için tarihin lanetlileri arasında yer almışlardır.

Mit, kadının yılan tarafından baştan çıkarıldığını anlatır ve fakat insanla konuşacak kadar ona denk olan hayvanın da bir cinsiyetinin olması gerektiği konusuna hiç değinmez. Bu, hikayeyi elbette bütün çelişkileriyle fasit bir daire içerisine hapsedecektir. Dolayısıyla, tam da Nietzsche'nin söylediği gibi *burada susulacak çok şey var.*

KAYNAKÇA

ADORNO, Theodor W. ve Max HORKHEIMER (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, çev. N. Ünler ve E. Ö. Karadoğan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

AGIZZA, Rosa (2006). *Antik Yunan’da Mitoloji/Masallar ve Söylenceler*, çev. Z. Z. İlkelen, İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.

AISKHYLOS (1968) *Zincire Vurulmuş Prometheus*, çev. A. Arhat & S. Eyuboğlu, Ankara: Bilgi Yayınevi.

BAŞKAN, F. Başak (2011). “Canavardan Kızkardeşe: Medusa Mitinin 20. yy Kadın Şairleri Tarafından Tekrar Yazımı”, Ankara: *Edebiyat ve Bilim-I, II. Uluslararası Edebiyat ve Bilim-I Sempozyumu Bildirileri*.

BONNEFOY, Yves (2000). *Antik Dünya ve Mitoloji Sözlüğü*, çev. L. Yılmaz, I.cilt A-K, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

CAMPBELL, Joseph (1998). *Doğu Mitolojisi: Tanrının Maskeleri*, İkinci Baskı, çev. K. Emiroğlu, Ankara: İmge Kitabevi.

CHILDE, Gordon (1982). *Tarihte Neler Oldu*, çev. M. Tunçay–A. Şenel, İstanbul: Alan Yayıncılık.

ELIADE, Mircea (2009). *Dinler Tarihine Giriş*, çev. L. Arslan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

ESİNOĞLU, Birant (1996). *Dinlerin Gizemi / Kurban–Yaratılış–Tufan Efsaneleri*, İstanbul: Ceylan Yayıncılık.

GEZGİN, İsmail (2008). *Sanatın Mitolojisi*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

GÜVENÇ, Bozkurt (1994), *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

HESİODOS (1948). *İşler*, çev. S. Y. Baydur, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

KEF, Emine (2017). “Üstinsanın Hakikati” Bursa: *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*.

KRAMER, Samuel N. (1999). *Tarih Sümer’de Başlar / Yazılı Tarihteki Otuzdokuz İlk*, çev. H. Koyukan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

KRAMER, Samuel N. (2001). *Sümer Mitolojisi*, çev. H. Koyukan, İkinci Basım, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

LLOYD, Genevieve (1996). *Erkek Akıl / Batı Felsefesinde “Erkek” ve “Kadın”*, çev. M. Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

MASCETTI, Manuela D. (2000). *İçimizdeki Tanrıça / Kadınlığın Mitolojisi*, çev. B. Çorakçı, İstanbul: Doğan Kitapçılık.

PLATON (2001). *Meneksenos*, çev. İ. Şahinbaş, İstanbul: Sosyal Yayınlar.

ROSENBERG, Donna (2003). *Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*, çev. K. Atken vd., Ankara: İmge Kitabevi.

TEVRAT (2009). “*İnsanın Günahı*”, <http://incil.info/kitap/Yaratilis/3>, (29.10.2013).